

MAHSULOT SIFATI VA XAVFSIZLIGI TUSHUNCHASI, ULARNING ASOSIY KO'RSATKICHLARI

O'ljaboyev Mirzabek Uzoqboy o'g'li

Jizzax politexnika instituti

Metrologiya, standartlashtirish va sifatni boshqarish yo'nalishi magistri.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15551189>

Annotatsiya. Mazkur maqolada mahsulot sifati va xavfsizligi tushunchalari, ularning nazariy asoslari hamda amaliy ko'rsatkichlari har tomonlama tahlil qilinadi. Sifat va xavfsizlik bugungi kundagi iste'molchi talablariga javob beruvchi mahsulot yaratishda muhim omil hisoblanadi. Maqolada xalqaro va milliy standartlar, ISO tizimi, texnik reglamentlar hamda mahsulotni baholash mezonlari asosida sifat va xavfsizlikning o'zaro bog'liqligi yoritiladi.

Shuningdek, mahsulot sifati va xavfsizligini ta'minlashda ishlab chiqaruvchining mas'uliyati, davlat nazorati, sertifikatlashtirish va iste'molchi huquqlari muhim o'rin tutishi asoslanadi. Tadqiqotda O'zbekiston sharoitida mavjud qonunchilik va amaliy tajriba misolida tahlillar keltirilib, zamonaviy yondashuvlar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Mahsulot sifati, mahsulot xavfsizligi, sifat ko'rsatkichlari, texnik reglament, ISO standarti, sertifikatlashtirish, iste'molchi huquqlari, ekologik xavfsizlik, ishlab chiqarish nazorati.

Kirish

Global iqtisodiyot va texnologik rivojlanish sharoitida mahsulot sifati va xavfsizligi masalalari har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kunda iste'molchilar faqat mahsulotning tashqi ko'rinishi yoki narxiga emas, balki uning funktsionalligi, ishlash ishonchliligi, inson salomatligiga xavf tug'dirmasligi, ekologik tozaligi va me'yorlarga muvofiqligiga katta e'tibor qaratmoqda. Shu bois ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar mahsulot sifati va xavfsizligini ta'minlash orqali nafaqat bozorda raqobatbardosh bo'lishga, balki ijtimoiy ishonchni oshirishga ham erishmoqdalar.

Mahsulot sifatining aniqlanishi ko'plab texnik va estetik mezonlarga asoslanadi. U mahsulotning belgilangan talablarga muvofiqligi, uzoq muddat xizmat qilish qobiliyati, dizayn va foydalanishdagi qulayliklar bilan bog'liq. Mahsulot xavfsizligi esa undan foydalanish davomida inson salomatligi va atrof-muhitga hech qanday zarar yetkazmaslik kafolati bilan belgilanadi. Sifat va xavfsizlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ularga kompleks yondashishni, me'yoriy-huquqiy tartibga solishni va zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy etishni taqozo etadi.

Mazkur maqolada mahsulot sifati va xavfsizligi tushunchalarining nazariy asoslari, ularning farqlari va o'zaro bog'liqligi, amaliy ko'rsatkichlari, shuningdek, xalqaro va milliy standartlar doirasida baholash mexanizmlari keng tahlil qilinadi. Shu orqali zamonaviy ishlab chiqarish va iste'mol madaniyatida sifat va xavfsizlikning tutgan o'rni ilmiy asoslangan holda yoritiladi.

XXI asrning birinchi choragida mahsulot sifati va xavfsizligi jahon miqyosida eng muhim va dolzarb masalalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Texnologiyalar sur'at bilan rivojlanayotgan, ishlab chiqarish ko'lamini kengayib borayotgan bugungi davrda iste'molchilarning mahsulotga bo'lgan talablari ham murakkablashib, ko'p qirrali tus olmoqda.

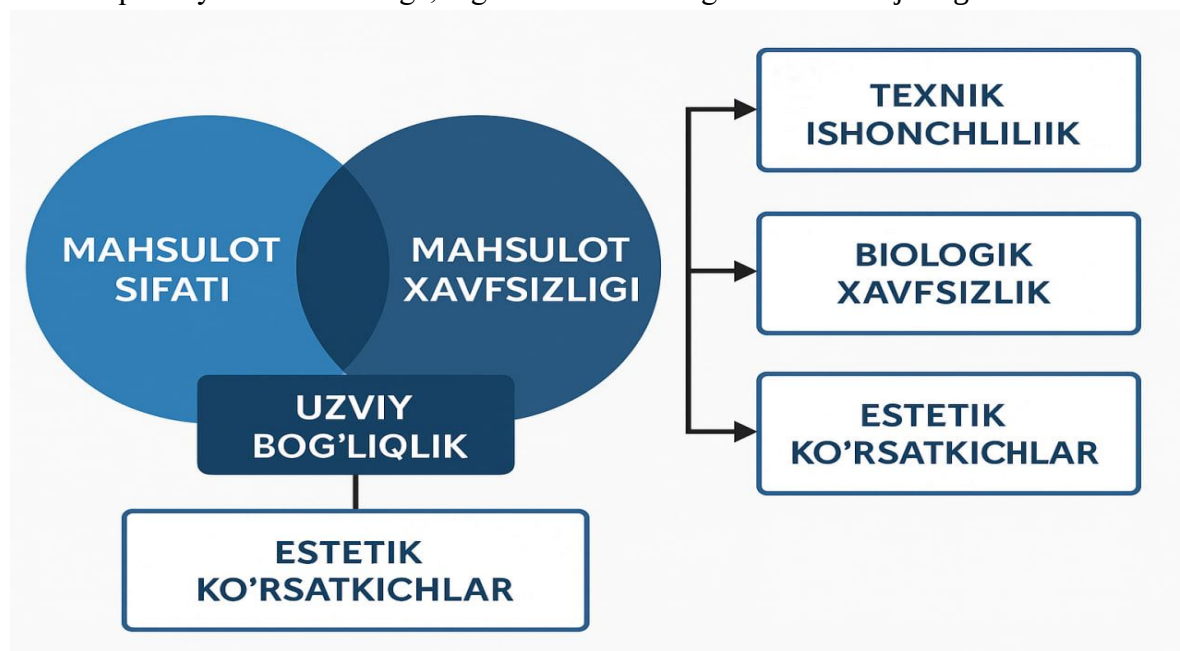
Ayniqsa, sog'liq uchun xavfsiz, ekologik toza, uzoq muddat foydalanish imkonini beruvchi va estetik jihatdan jozibador mahsulotlarga ehtiyoj kundan-kunga ortib bormoqda.

Mahsulot sifati va xavfsizligi tushunchalari o'zaro chambarchas bog'liq bo'lsa-da, ular alohida kategoriyalar sifatida qaraladi va har biri o'ziga xos mezonlar asosida baholanadi.

Mahsulot sifati, avvalo, iste'molchi ehtiyojlarini to'liq qondira olish xususiyati bilan belgilanadi. Bu ehtiyojlar texnik, iqtisodiy, gigiyenik, estetik va ekologik mezonlarga asoslanadi.

Masalan, kundalik hayotda foydalaniladigan oziq-ovqat, kiyim-kechak, texnika vositalari yoki qurilish materiallari sifat jihatdan yuqori darajada bo'lishi kerakki, ular nafaqat uzoq xizmat qilsin, balki inson salomatligi uchun hech qanday xavf tug'dirmasin.

Sifatning konseptual asoslari xalqaro me'yorlarda aniqlashtirilgan. ISO 9000:2015 xalqaro standarti sifatni "ob'ektning belgilangan talablarni qondirish qobiliyati" sifatida tariflaydi. Ya'ni mahsulotning sifatliligi – bu uning belgilangan yoki kutilyotgan funktsiyalarni bajarishdagi samaradorligi, ishonchliligi va barqarorligidir. Bu talablar bir vaqtning o'zida texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarga, ergonomik va ekologik talablar majmuiga asoslanadi.

"Mahsulot sifati" va "Mahsulot xavfsizligi" o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadigan Venn diagrammasi

Mahsulot sifati ko'plab ko'rsatkichlar orqali baholanadi. Jumladan, quyidagilarni alohida ta'kidlash mumkin:

- **Texnik ishonchlilik** – mahsulot uzoq muddatda buzilmasdan xizmat qilishi, sifat parametrlari saqlanib qolishi kerak.
- **Moslik** – mahsulotning mavjud standart va texnik reglamentlarga muvofiqligi.

- **Texnologiklik** – mahsulot ishlab chiqarish va foydalanishda qulaylik yaratishi.
- **Estetik ko'rsatkichlar** – dizayn, ergonomika, vizual joziba, zamonaviylik darajasi.
- **Iqtisodiylik** – mahsulotning narxi va foydalanish xarajatlari o'rtasidagi muvozanat.

Biroq yuqori sifatning o'zi mahsulotni to'liq iste'mol uchun yaroqli deb baholashga yetarli emas. Chunki sifatli mahsulot xavfli bo'lishi mumkin. Masalan, kimyoviy tarkibi yuqori bo'lgan bo'yoqlar bilan ishlab chiqilgan o'yinchoq bolalar uchun xavf tug'diradi, yoki energetik ichimliklar yuqori texnologiyali ishlab chiqarilgan bo'lsa-da, salomatlikka zararli bo'lishi mumkin.

Shu bois, mahsulot xavfsizligi tushunchasi alohida e'tibor talab etadi. Mahsulot xavfsizligi deganda, iste'mol yoki foydalanish jarayonida inson salomatligi, hayoti, atrof-muhit, mulk va boshqa obyektlarga zarar yetkazmaslik holati tushuniladi. Bu tushuncha ko'plab texnik, sanitariya-gigiyena, ekologik, radioaktiv, kimyoviy va boshqa standartlarga asoslanadi.

O'zbekiston Respublikasida 2019 yilda qabul qilingan "Mahsulotlar va xizmatlar xavfsizligi to'g'risida"gi Qonun bu boradagi asosiy huquqiy hujjat hisoblanadi.

Mahsulot xavfsizligi quyidagi ko'rsatkichlar orqali aniqlanadi:

- **Biologik xavfsizlik** – ayniqsa oziq-ovqat mahsulotlarida zararli mikroorganizmlarning mavjud emasligi.
- **Kimyoviy xavfsizlik** – mahsulot tarkibida zararli moddalarning me'yor darajasidan oshmasligi.
- **Mexanik xavfsizlik** – mahsulotdan foydalanish paytida jarohatlanish yoki shikast yetkazish ehtimolini yo'qligi.
- **Yong'in va portlash xavfsizligi** – elektr asboblari, texnika vositalari, qurilish materiallarida muhim hisoblanadi.
- **Radiatsion xavfsizlik** – tibbiyot asboblari, maishiy texnika vositalari, sanoat mahsulotlari uchun dolzarb.

Sifat va xavfsizlikni ta'minlashda ishlab chiqaruvchilar, davlat va nodavlat nazorat organlari, sertifikatlashtirish markazlari, laboratoriyalar va, albatta, iste'molchilar o'zaro hamkorlikda harakat qilishi lozim. Har bir mahsulot ishlab chiqarish jarayoni texnik reglamentlarga asoslangan holda amalga oshiriladi. Sertifikatlashtirish, ya'ni mahsulotning muayyan standartlarga muvofiqligini tasdiqlovchi hujjatga ega bo'lishi, aynan shu xavfsizlikning kafolati hisoblanadi.

Sifat menejmenti tizimini joriy etish esa nafaqat mahsulotni nazorat qilish, balki butun ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonining sifat darajasini oshirishni nazarda tutadi.

Masalan, ISO 9001 sifati boshqarish tizimi butun dunyoda keng qo'llaniladi va turli sohalarda, xususan, oziq-ovqat, farmatsevtika, kimyo, qurilish, ta'lim va sog'liqni saqlashda samaradorligini isbotlagan.

Bugungi kunda xalqaro bozorda raqobat kuchayib borayotgan bir sharoitda mahsulot sifatini oshirish va xavfsizligini kafolatlash orqali milliy mahsulotlarning eksport salohiyati ortmoqda. Ayniqsa, ekologik toza, organik va xavfsiz mahsulotlarga bo'lgan talab yuqori. Bu esa ishlab chiqaruvchilardan zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, xodimlar malakasini oshirish, sifat bo'yicha xalqaro standartlarga rioya qilishni talab etadi.

Yuqorida ta’kidlangan holatlarni umumlashtirgan holda aytish mumkinki, mahsulot sifati va xavfsizligi bugungi kundagi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, iste’molchilar huquqlarini ta’minlash, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va ekologik barqarorlik uchun asosiy omillardan biridir. Ular orasidagi bog‘liqlik kompleks yondashuvni talab etadi. Ya’ni sifatli mahsulot – bu nafaqat foydali, balki xavfsiz ham bo‘lishi kerak.

O‘zbekiston sharoitida bu boradagi islohotlar jadallashmoqda. 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida ham sifat va xavfsizlik masalalari ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Mahsulotlarni xalqaro bozorga olib chiqish, “Halol” sertifikat, organik mahsulotlar ishlab chiqarish kabi yo‘nalishlarda qator yutuqlarga erishilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, mahsulot sifati va xavfsizligi tushunchalari zamonaviy jamiyatda nafaqat texnik-iqtisodiy, balki ijtimoiy va axloqiy ahamiyatga ega bo‘lib, ular ishlab chiqaruvchining mas’uliyati, iste’molchining huquqlari va jamiyatning salomatligi bilan bevosita bog‘liqdir.

REFERENCES

1. ISO 9000:2015 – Quality management systems – Fundamentals and vocabulary.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Mahsulotlar va xizmatlar xavfsizligi to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2019.
3. GOST va O‘zDSt davlat standartlari.
4. Хасанова, D. (2022). *Mahsulot sifati va iste’molchi ehtiyojlari*. Toshkent: Iqtisodiyot.
5. Karimov, A., & Abdullayev, R. (2021). *Sifat menejmenti asoslari*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston – taraqqiyot strategiyasi” haqidagi farmoni, 2022-yil.
7. Nuriyeva, M. (2020). *Sifat va xavfsizlikni boshqarish asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya.